

УДК 657.1.012

ОСОБЛИВОСТІ НАРАХУВАННЯ І ВИПЛАТИ ДОПОМОГИ У ЗВ'ЯЗКУ З ТИМЧАСОВОЮ ВТРАТОЮ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ THE FEATURES OF THE CALCULATION AND PAYMENT OF BENEFITS FOR TEMPORARY DISABILITY

Макарова Г.С.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, економіки
і управління персоналом підприємства
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

У статті визначено правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування, гарантії працюючих громадян щодо їх соціального захисту у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологами, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, охорони життя і здоров'я відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV. Обґрунтовано порядок нарахування і виплати допомоги у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності працівникам відповідно до нормативно-законодавчої бази.

Ключові слова: оплата праці, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, тимчасова втрата працездатності, працівник, роботодавець.

В статье определены правовые, финансовые и организационные основы обязательного государственного социального страхования, гарантии работающих граждан по их социальной защите в связи с временной потерей трудоспособности, беременности и родам, от несчастного случая на производстве и профессионального заболевания, охраны жизни и здоровья в соответствии с Законом Украины «Об общеобязательном государственном социальном страховании» от 23 сентября 1999 года № 1105-XIV. Обоснован порядок начисления и выплаты пособия по временной потере трудоспособности работникам в соответствии с нормативно-законодательной базой.

Ключевые слова: оплата труда, общеобязательное государственное социальное страхование, временная потеря трудоспособности, работник, работодатель.

The article sets out the legal, financial and organizational basis for obligatory state social insurance, the guarantees of working citizens according to their social protection due to temporary disability, maternity, accident at work and occupational diseases, the protection of life and health in accordance with the Law Ukraine "On Compulsory state social insurance" dated September 23, 1999 № 1105-XIV. The procedure of calculation and payment of benefits for temporary disability to employees in accordance with the regulatory and legislative framework. Is substantiated.

Keywords: wages, the obligatory state social insurance, the temporary disability, employee, employer.

Постановка проблеми. У зв'язку з втратою чинності з 1 січня 2015 року Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» від 18 січня 2001 року № 2240-III [1], особливої уваги заслуговує дослідження особливостей нарахування і виплати допомоги у зв'язку

датності та витратами, зумовленими похованням» від 18 січня 2001 року № 2240-III [1], особливої уваги заслуговує дослідження особливостей нарахування і виплати допомоги у зв'язку

з тимчасовою втратою працездатності відповідно до нормативно-законодавчої бази. Для отримання адекватної інформації про виплати сум працівникам за дні тимчасової непрацездатності необхідно організувати їх належний облік, який є основною інформаційною базою для управління даними виплатами, що й обумовлює актуальність обраної теми дослідження. Змін зазнала структура фондів соціального страхування. Відбулося злиття Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України та Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, та на їх основі утворено Фонд соціального страхування України.

Нині Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV [2] регулює питання, пов'язані з призначенням та наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, і питанням загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням відображення в бухгалтерському обліку витрат підприємства, пов'язаних із виплатами у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності приділяється значна увага як науковцями, так і практиками. Зокрема Н. І. Верхоглядова [8], Ю. Г. Кім [9], І. Б. Садовська, Т. В. Божидарнік, К. Є. Нагірська [10] детально розглядають процедури нарахування і виплат лікарняних працівникам.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Між науковцями та практиками не досягнуто єдності, щодо відображення в бухгалтерському обліку виплат допомоги з тимчасової непрацездатності як за рахунок підприємства, так і за рахунок Фонду соціального страхування.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтувати порядок нарахування і виплати допомоги у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності працівникам відповідно до нормативно-законодавчої бази.

Виклад основного матеріалу. З 1 січня 2015 року втратив чинність Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» від 18 січня 2001 року № 2240-III (далі – Закон № 2240) [1], яким визначався порядок призначення та надання допомоги з тимчасової втрати працездатності та допомоги по вагітності та пологах.

Норми, що визначалися Законом № 2240, відтепер прописано в новій редакції Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV (далі – Закон № 1105) [2].

З 1 січня 2015 року Законом № 1105 [2] визначено правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування, гарантії працюючих громадян щодо їх соціального захисту у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологами, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, охорони життя і здоров'я.

Змін зазнав не лише Закон № 1105 [2], а й структура фондів соціального страхування. Відбувається злиття Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України та Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, та на їх основі утворено Фонд соціального страхування України.

Закон № 1105 [2] фактично розділено на дві частини, одна з яких регулює питання, пов'язані з призначенням та наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, друга – питання загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності.

Допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною) та допомога по вагітності та пологах, як і до 2015 року, надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу) (ст. 22, 25 Закону № 1105) [2].

На сьогоднішній день розрахунок лікарняних виплат регламентуються кількома законодавчими актами:

– Порядок оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, за рахунок коштів роботодавця, затверджений Постановою КМУ від 26.06.2015 р. № 440 [6].

– Порядок обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, затверджений 26.09.2001р. №1266, та змінений Постановою КМУ від 26.06.2015 р. № 439 [7].

– Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 р. № 1105-XIV [2].

Новий, а точніше оновлений Порядок розрахунку набув чинності вже з 4 липня 2015, лікарняні листи, відкриті до цієї дати розраховуються по-старому.

Змін відбулося досить багато і кардинально. Лікарняні листи оплачуються за календарними днями, відповідно і розрахунок середньої заробітної плати проводиться за календарний день.

Період звернення працівника за посібником обмежений терміном 12 місяців з дня відновлення працездатності. Таким чином оплачувати можна тільки ті листки непрацездатності, по яких не минуло

12 місяців з дати одужання («приступити до роботи» в бланку листка непрацездатності), зазначеного в такому листку.

Формула нарахування оплати за листком тимчасової непрацездатності за (1):

$$Л = ЗПсер \times С : 100 \times К, \quad (1)$$

де Л – сума лікарняних;

ЗПсер – розмір середньоденної заробітної плати;

С – відсоток оплати листка непрацездатності, який встановлюється залежно від страхового стажу;

К – кількість календарних днів хвороби.

Зверніть увагу: оплаті підлягають календарні дні, що припадають на період тимчасової непрацездатності, а не робочі, як це було раніше.

Розрахунок суми допомоги по вагітності та пологах здійснюйте за звичною формулою (2):

$$Д = ЗПсер \times Кв, \quad (2)$$

де Д – допомога по вагітності та пологах;

Кв – кількість календарних днів, що припадають на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами.

Розмір виплати за листком непрацездатності залежить від страхового стажу працівника. Чим більший стаж, тим більший відсоток виплати отримує співробітник. Далі в табл. 1 наводимо відсотки оплати днів непрацездатності.

Таблиця 1

Відсоток оплати днів тимчасової непрацездатності за листком непрацездатності в залежності від страхового стажу

Страховий стаж	% середньої зарплати
До 3 років	50
Від 3 до 5 років	60
Від 5 до 8 років	70
Понад 8 років	100
Пільгові* категорії працівників незалежно від страхового стажу	

* Особи, віднесені до 1-3 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи згідно зі ст. 14 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28.02.91 р. № 796-XII; один з батьків або особа, яка їх замінює та доглядає за хворою дитиною віком до 14 років, що постраждала від Чорнобильської катастрофи; ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.93 р. № 3551-XII; особи, віднесені до жертв нацистських переслідувань згідно із Законом України «Про жертви нацистських переслідувань» від 23.03.2000 р. № 1584-III; донори, які мають право на пільгу на підставі ст. 10 Закону України «Про донорство крові та її компонентів» від 23.06.95 р. № 239/95-ВР

Перші п'ять днів тимчасової непрацездатності оплачує роботодавець, починаючи з шостого дня оплата проводиться за рахунок коштів Фонду соціального страхування.

Тепер і для частини лікарняного, що сплачується за рахунок коштів підприємства та для частини, оплачуваної за рахунок коштів фонду, встановлені єдиний відсоток оплати.

Постає питання, як же проводити розрахунок страхового стажу. В узагальненому понятті страховий стаж – це період роботи, коли за працівника сплачувався страховий внесок у розмірі, що не менший ніж мінімальна заробітна плата. Іншими словами, якщо в період з 01.01.2014 по 31.12.2014 року працівнику нараховувалося 50% від розміру мінімальної заробітної плати, то страховий стаж працівника за період 2014 буде не 12 місяців, а тільки 6.

Виходить, що за даними трудової книжки бухгалтер не зможе підрахувати страховий стаж працівника, тому що факт трудових відносин не означає сплату страхових платежів у потрібному розмірі. Таким чином найправильнішим варіантом визначення страхового стажу для підприємства є вимога до працівника при прийомі на роботу надавати довідку з пенсійного фонду про страховий стаж.

Суму середньоденної заробітної плати тепер і для лікарняних, і для декретних, обчислюють за єдиними правилами (3):

$$ЗП_{сер} = ЗП : Крп, \quad (3)$$

де ЗП – нарахована за розрахунковий період сума заробітної плати;

Крп – кількість календарних днів у розрахунковому періоді.

Перше. Відтепер встановлено верхню межу виплати за лікарняним листком. Середньоденна зарплата не може перевищувати максимальну величину бази справляння ЄСВ у розрахунку на один календарний день. Нагадуємо, що максимальна місячна величина бази справляння ЄСВ у 2016 році дорівнює двадцяти п'яти прожитковим мінімумам, на сьогоднішній день ця сума складає $25 * 1378 = 34\,450$ грн. Якщо цю величину розділити на середньомісячну кількість календарних днів (30,44), то виходить, що максимальна денна виплата за лікарняним листком становить: $34\,450 : 30,44 = 1\,131,73$ грн.

Друге. Розрахунковий період для розрахунку середньої заробітної плати збільшився з 6 місяців до 12 місяців. При цьому враховуються тільки повні місяці роботи. Розрахунковий період – це період, за який робимо розрахунок середньої зарплати для оплати днів тимчасової непрацездатності / відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами.

Як і раніше, місяці розрахункового періоду, повністю не відпрацьовані працівником з поважних причин (з 1-го до 1-го числа), виключайте з розрахункового періоду. При цьому в п. 3 Порядку № 1266 [7] даний вичерпний перелік таких поважних причин:

- тимчасова непрацездатність;
- відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами;
- відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку або шестирічного віку за медичним висновком;
- відпустку без збереження заробітної плати (йдеться тільки про ту неоплачувану відпустку, яка надається працівникам на законних підставах, тобто згідно

Таблиця 2

Загальні правила визначення розрахункового періоду

Стаж роботи в установі	Правила визначення розрахункового періоду
Більше 12 календарних місяців	12 повних календарних місяців роботи (з 1-го до 1-го числа), що передують місяцю настання страхового випадку (п. 25 Порядку № 1266)
Менше 12 календарних місяців	Фактична кількість повністю відпрацьованих календарних місяців (з 1-го до 1-го числа), що передують місяцю настання страхового випадку (п. 26 Порядку № 1266)
Менше одного календарного місяця	Фактично відпрацьований час (календарні дні) перед настанням страхового випадку (п. 27 Порядку № 1266)

ст. 25, 26 Закону України «Про відпустки» від 15.11.96 р № 504/96-ВР.) [2].

При обчисленні кількості календарних днів у розрахунковому періоді не враховуються тільки дні, не відпрацьовані з поважних причин. Решта днів, не відпрацьованих працівником у розрахунковому періоді з інших причин (наприклад, дні щорічної відпустки), а також святкові і неробочі дні, що припадають на розрахунковий період, беруть участь у розрахунку.

Що стосується військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та інших осіб, які одержують грошове забезпечення, то для них календарні дні тимчасової непрацездатності та відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами з розрахункового періоду не виключаються.

Третє. Зміни торкнулися так само тих працівників, які працевлаштовані за сумісництвом. Для застрахованих осіб, які на момент настання страхового випадку працювали за сумісництвом, розрахунковий період визначають окремо за кожним місцем роботи (п. 30 Порядку № 1266) [7]. При цьому при розрахунку суми виплат бухгалтеру слід враховувати суму, яка була нарахована за основним місцем роботи співробітника-сумісника, оскільки загальна сума виплати лікарняного по обом підприємствах не повинна перевищувати максимальної величини. Таким чином, бухгалтер уже не зможе нараховувати лікарняні працівнику-суміснику без довідки з основного місця роботи.

Також стосовно розрахунку лікарняних/декретних суміснику, сумарна заробітна плата, з якої розраховуються виплати, за місяцями розрахункового періоду за основним місцем роботи та за місцем роботи за сумісництвом не повинна перевищувати розміру максимальної величини бази справляння ЄСВ.

Як бачимо, при розрахунку лікарняних за оновленим Порядком № 1266 [7] не має значення, нарахована виплата за відпрацьований час чи ні. Крім того, не може не тішити той факт, що не потрібно робити перерахунок заохочувальних і компенсаційних виплат, які мають разовий характер, якщо вони нараховані в місяці, який не був відпрацьований працівником повністю з поважних причин.

Четверте. Не менш цікава норма визначена частиною 4 статті 19 Закону № 1105 [2], а саме: застраховані особи, які протягом 12 місяців перед настанням страхового випадку за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування мають страховий стаж менше шести місяців, мають право на матеріальне забезпечення відповідно до цього Закону в таких розмірах:

1) допомога по тимчасовій непрацездатності – виходячи з нарахованої заробітної плати, з якої сплачуються страхові внески, але в розрахунку на місяць не вище за розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом у місяці настання страхового випадку;

2) допомога по вагітності та пологах – виходячи з нарахованої заробітної плати, з якої сплачуються страхові внески, але в розрахунку на місяць не вище двократного розміру мінімальної заробітної плати та не менше за розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом у місяці настання страхового випадку.

Тож, якщо стаж роботи співробітника за останні 12 місяців перед настанням тимчасової непрацездатності менше 6 місяців, сума лікарняних визначається виходячи з фактично нарахованої заробітної плати, з якої сплачувався ЄСВ, але в розрахунку на місяць не вище розміру мінімальної заробітної плати. Стаж менше 6 місяців можливий у таких випадках:

- працівник тільки починає свою трудову діяльність;
- працівник вийшов з відпустки по догляду за дитиною віком до 6 років;
- працівник до працевлаштування не працював понад 6 місяців;
- працівник працює на умовах неповного робочого часу, внаслідок чого страховий стаж за останній рік склав менше 6 місяців.

Таким чином, якщо тимчасова непрацездатність настала в липні 2015 року, і при цьому стаж працівника менше 12 місяців, то денна виплата за лікарняним листком не може перевищувати: $1218: 30,44 = 40,01$ грн.

П'яте. Змінився підхід до виплат, які включаються до розрахунку і виплат, що виключається з розрахунку серед-

ньої заробітної плати. Згідно з пунктом 32 Порядку № 1266 [7] сума заробітної плати для розрахунку лікарняного обчислюється роботодавцями на підставі відомостей, що включаються до «Звіту про суми нарахованої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення, допомоги, компенсації) застрахованих осіб та суми нарахованого єдиного внеска на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що подаються до ДФС».

Це означає, що тепер в розрахунок включаються всі виплати, включені графу 18 таблиці 6 звіту про ЄСВ. Виняток – сума лікарняних і допомоги по вагітності та пологах. Вони не беруть участь у розрахунку середньої зарплати, незважаючи на те, що відомості про їх суми вказують у звіті з ЄСВ. Так як період хвороби не включається до розрахунку, то і дохід цього періоду в розрахунок не бере участь.

Висновки з проведеного дослідження. Норми, що визначалися Законом № 2240 [1], відтепер прописано в новій редакції Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV [2].

З 1 січня 2015 року Законом № 1105 [2] визначено правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування, гарантії працюючих громадян щодо їх соціального захисту у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологами, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, охорони життя і здоров'я.

Змін зазнав не лише Закон № 1105 [2], а й структура фондів соціального страхування. Відбувається злиття Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України та Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, та на їх основі утворено Фонд соціального страхування України.

Закон № 1105 [2] фактично розділено на дві частини, одна з яких регулює питання, пов'язані з призначенням та наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, друга – питання загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності.

Допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною) та допомога по вагітності та пологах, як і до 2015 року, надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу) (ст. 22, 25 Закону № 1105 [2]).

Виділимо найсуттєвіші особливості нарахування і виплати допомоги у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності відповідно до нормативно-законодавчої бази:

Лікарняні листи оплачуються за календарними днями, відповідно і розрахунок середньої заробітної плати проводиться за календарний день. Період звернення працівника за посібником обмежений терміном 12 місяців з дня відновлення працездатності. Оплаті підлягають календарні дні, що припадають на період тимчасової непрацездатності, а не робочі, як це було раніше. Розмір виплати за листком непрацездатності залежить від страхового стажу працівника. Перші п'ять днів тимчасової непрацездатності оплачує роботодавець, починаючи з шостого дня оплата проводиться за рахунок коштів Фонду соціального страхування. Встановлено верхню межу виплати за лікарняним листком. Для застрахованих осіб, які на момент настання страхового випадку працювали за сумісництвом, розрахунковий період визначають окремо за кожним місцем роботи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» № 2240-III [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2240-14>

2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 1105-XIV від 23.09.1999 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>

3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>

4. Податковий кодекс України від 02.12.10 № 2755-VI. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2755-17.

5. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування» № 291 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=50269&cat_id=50097.

6. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, за рахунок коштів роботодавця» № 440 від 26 червня 2015 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/440-2015-p>

7. Постанова Кабінету міністрів України «Про обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням» № 1266 від 26 вересня 2001 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1266-2001-p>

8. Верхоглядова Н. І. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика : навч. посіб. / Н. І. Верхоглядова. – К. : ЦУЛ, 2010. – 354 с.

9. Кім Ю. Г. Бухгалтерський та податковий облік: Первинні документи та порядок їх заповнення / Ю. Г. Кім. – К. : ЦУЛ, 2014. – 600 с.

10. Садовська І. Б. Бухгалтерський облік : навч. посіб. / І. Б. Садовська. – К. : ЦУЛ, 2013. – 688 с.